

Rəna Elxan qızı MƏMMƏDOVA
ADNSU, "Sənaye iqtisadiyyatı və menecment"
kafedrasının doktorantı

DAVAMLI İNKİŞAF VƏ ONUN SOSIAL, İQTİSADI VƏ EKOLOJİ MEYARLARI

Küləsə

Bu gün dünyada demoqrafik partlayış, yoxsulluq, bərabərsizlik, çirkənlənən, cəmiyyətin korporativ mənfəət naminə siyasi manipulyasiyası, ictimai və təbii sərvətlərdən sui-istifadə və zərərli emissiyaların təhlükəsi səbəbiylə ciddi problemlər yaranmaqdadır. Buna görə də son illərdə ekolojiyaya əsaslanan daha bütöv bir yanaşmaya - bəşəriyyəti bir-birinə bağlı bir həyat şəbəkəsinin bir hissəsi kimi görən bir baxışa keçid oldu. İnsan sistemləri ilə təbiət aləmi arasındakı qarşılıqlı əlaqəni anlamaq vacibdir.

Davamlı inkişaf konsepsiyası qlobal səviyyədə sosial inkişafın iqtisadi, sosial və ekoloji problemlərinin kəskinləşməsi ilə əlaqədar xüsusilə aktual olmuşdur. Bu konsepsiyanın əsas məqsədi sivilizasiyanın qorunması, ətraf mühiti məhv edən idarəetmə texnologiyalarının rədd edilməsi, iqtisadiyyatın yenidən qurulması və ictimai şüurdakı dəyərlərin dəyişdirilməsidir. Göstərilən məqsədə nail olmaq ümumilikdə ictimai həyatın və xüsusən onun əsas struktur komponentlərinin davamlı inkişafının dinamik bir prosesinə əsaslanır.

Açar sözlər: davamlı inkişaf, ətraf mühit, tarazlıq, iqtisadi artım.

Giriş

Davamlı inkişaf müasir dövrdə dünya inkişafına yeni mərhələlər açaraq gələcək nəsillər üçün təmiz bir mühit təmin etməkdir. Beynəlxalq Ətraf mühit və İnkişaf Komissiyasının "Brundtland" (1987) hesabatında deyilirdi ki, "davamlı inkişaf gələcək nəsillərin ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyətinə xələl gətirmədən bu günün ehtiyaclarına cavab verən inkişafdır."

Davamlı inkişaf özünü insanlığa meydan oxuyan çoxsaylı problemlərin praktik konsepsiyası kimi təqdim edir.

Davamlı inkişaf iqtisadiyyatın, ətraf mühitin və cəmiyyətin idarə edilməsində əsas üç elementi özündə birləşdirir. Bu elementlər ətraf mühitlə inkişaf arasındakı sıx əlaqənin, ətraf mühitin qorunmasına diqqət tələb edən dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının ortaya çıxmasına səbəb olub. Davamlı inkişaf, gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyətinə xələl gətirmədən, bu günün ehtiyaclarına cavab verən inkişafdır və gələcəkdə iqtisadi artım və təbii inkişaf məqsədləri üçün varlıqların qorunmasını nəzərdə tutur. Həyatı sistemi qorumaqla birlikdə həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqəli tarazlı və ahəngdar iqtisadi və sosial inkişafdır. Əsasən çirkənlənməni, tullantıların və qalıqların həcmi və mövcud enerji istehlakını azaldan təşviqlərin təyin edilməsinə, həmçinin suyun və həyatı mənbələrin israfçı istehlakını məhdudlaşdıran vergilərin təyin edilməsinə əsaslanan inkişafdır.

Davamlı inkişafın meyarları

Davamlı inkişaf dünyanın hər bir bölgəsində fərqli tədbirlərin görülməsini tələb etsə də, ümumi dünyada yüksək həyat tərzini yaratmaq üçün, əsas aşağıdakı sahələri özündə birləşdirir.

1. İqtisadi inkişaf və ədalət - hazırda mövcud olan dünya iqtisadi sistemləri və bunların əlaqələri heç bir dövlətin və ya cəmiyyətin geridə qalmadığına zəmanət verməklə yanaşı uzunmüddətli məsuliyyətli inkişafa yol açmaq üçün vahid bir yanaşma tələb edir.

2. Gələcək nəsillər üçün təbii və ekoloji qaynaqların qorunması - bunun üçün resursların istehlakının məhdudlaşdırılması, çirkənlənməsinin dayandırılması və təbii ehtiyatların qorunması məqsədi ilə iqtisadi cəhətdən davamlı həllər tapmaq lazımdır.

3. Sosial inkişaf – dünya ölkələri əsas diqqəti davamlı inkişafa nail olmaq üçün iqtisadi, sosial və ekoloji sahələrin sabit koordinasiya fəaliyyətinə yönəltməlidir. [1 s. 147-153]

Davamlı inkişaf iqtisadi fəaliyyət səviyyəsindən asılı olaraq aşağıdakı kimi təsnifləşdirilmişdir:

- Beynəlxalq səviyyədə davamlı inkişaf: biosferi qorumaq, ətraf mühitə zərər vermədən əsas insan ehtiyaclarını ödəmək, bərabərlik və sosial ədalətə nail olmaq, öz müqəddəratını təyinetmə və mədəni müxtəlifliyi təmin etmək və ekosistemlərin bütövlüyünü qorumaq üçün bütün dünya ictimaiyyətinin idarə olunan inkişafı kimi başa düşülməlidir.

- Milli səviyyədə davamlı inkişaf, indiki və gələcək nəsillərin zəruri ehtiyaclarını qarşılayaraq, ölkənin tarazlı sosial yönümlü, iqtisadi cəhətdən səmərəli və ekoloji-qoruyucu inkişafını nəzərdə tutur. Eyni zamanda, onun əsas komponentləri sosial, iqtisadi və ekoloji sahələr, onların sabit və davamlı hərəkətini təmin edən müvafiq fəaliyyətlər və siyasət istiqamətləridir. Davamlı inkişafa yönəlmiş bütün tədbirlərin əsas məqsədi insan və vətəndaşın ləyaqətli yaşamaq hüququnun həyata keçirilməsidir.

- Regional səviyyədə davamlı inkişaf, sosial-iqtisadi sistemlərin səmərəli rəqabət fəaliyyəti, ərazilərin və sosial və mühəndis-nəqliyyat infrastrukturunu obyektləri ilə müvafiq yaşayış məntəqələrinin hərtərəfli yaxşılaşdırılması, habelə əhalinin həyat səviyyəsinin və keyfiyyətinin artması, mədəniyyət və əməllərin qorunması və ətraf mühitlə əlaqələndirilir.

- Sənayenin davamlı inkişafı onun rəqabət qabiliyyəti, uzunmüddətli rəqabət üstünlükləri yaratmaq, yenilikçi inkişaf, məhsul təhlükəsizliyi, əməliyyat səmərəliliyi təmin etmək və lazımı sahə-daxili nisbətləri və əlaqələri qorumaq qabiliyyətinə sahib olan iş adamlarının balanslı fəaliyyəti ilə müəyyən edilir.

- Mikro səviyyədə davamlı inkişaf, rəqabət qabiliyyətinin, tələb olunan gəlir səviyyəsinin, istehsal fəaliyyətinin və məhsulların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi şərtlə istehsal və iqtisadi sistemlərin işləmə parametrlərinin sabitliyini qorumaq bacarığı deməkdir.

Davamlı inkişaf konsepsiyası təbii sərvətlərin istismarında müəyyən məhdudiyyətləri nəzərdə tutur, lakin bu məhdudiyyətlər mütləq deyil, nisbi və müasir texnoloji və sosial təşkilatlanma səviyyəsi ilə, eyni zamanda biosferin insan fəaliyyətinin nəticələrinin öhdəsindən gəlmək qabiliyyəti ilə əlaqədardır. Qeyd etmək lazımdır ki, "böyümə" deyil, "inkişaf" termininin seçilməsi təsadüfi deyil. "İnkişaf" termini daha çox adambaşına düşən milli gəlirin artmasına gətirilən "iqtisadi böyümə" konsepsiyası ilə əlaqələndirilir, "inkişaf" ifadəsi digər komponentləri də əhatə edir: təbii mühitin keyfiyyəti, səhiyyə, təhsil səviyyəsi, insanların həyatı, əmək keyfiyyəti, sosial sabitlik və s.

Davamlı inkişafın əsas meyarları genişləndirilmiş təkrar istehsalın stimullaşdırılması üçün istehsalın iqtisadi səmərəliliyinin təmin edilməsi, əhalinin ehtiyaclarını ödəmək üçün təhlükəsiz qida məhsulları istehsalının artmasıdır. Davamlı inkişafın sosial komponenti insanların həyat səviyyəsinin və keyfiyyətinin yüksəldilməsini, demoqrafik və miqrasiya proseslərinin sabitləşdirilməsini əhatə edir. [4, s. 878-881]

Bu gün davamlı inkişafa nail olmaq üçün ən yaxşı variant Y. Şumpeterin iqtisadi inkişaf və ümumi iqtisadi tarazlıq nəzəriyyəsində tarazlıq ideyası olduğu iddiasıdır. Nəzəriyyənin inkişafına ən böyük töhfə V. Pareto tərəfindən verilmişdir. Pareto optimallığı bazar tarazlığı nəzəriyyəsinin əsas konsepsiyasıdır. İqtisadi tarazlığın əsas məzmunu müxtəlif komponentlər arasındakı uyğunluqdur: bazarda tələb və təklif arasındakı ictimai məhsulun dəyəri və maddi hissələri.

E. Xlobistovun fikrincə, "davamlı inkişaf tədqiqatların ərazi səviyyəsində siyasi və iqtisadi istiqamətləri müəyyənləşdirən metodoloji paradigmadır. Bu səbəbdən davamlı inkişaf konsepsiyasını "fəaliyyət prinsipi" kimi qəbul etmək mümkün deyil. Davamlı inkişaf təlimatları mövcud resurs bazası daxilində sosial-iqtisadi sistemin bütün əlaqələrinin balanslı işləməsi üçün regional plan və proqramların inkişaf yolunu müəyyənləşdirir.

Davamlı inkişaf çox vaxt ərazi və təbii resurs potensialına bağlı kompleks sosial-iqtisadi sistemin tarazlıq vəziyyəti ilə əlaqələndirilir. B. Danilishin və L. Shostak bir tarazlıq sisteminin vəziyyətinin işıqlandırılması istiqamətində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə etdilər. Xüsusilə, tarazlıq davamlı inkişaf "iqtisadi inkişaf, təbii mühitin keyfiyyət vəziyyətinin normallaşması ilə əhalinin maddi və mənəvi ehtiyaclarının artması arasında optimal nisbət əldə edildiyi" ictimai istehsal sistemini başa düşürlər.

Davamlı inkişaf dinamik tarazlığı çoxaltmaq qabiliyyəti olaraq getdikcə daha çox başa düşülür. Buna baxmayaraq, dinamik tarazlıq kimi ümumi bir xüsusiyyət ilə yanaşı, davamlı inkişaf da harmoniya (uyğunlaşma), sabitlik, tarazlıq və digər xüsusiyyətlərlə müəyyən edilir. Davamlı inkişafın təmin edilməsinin əsas problemi "təbiət - cəmiyyət" sisteminin davamlı inkişafının pozulmasının dinamik xarakteridir. Sosial sistemin "balanssızlığının" əsas amilləri arasında:

- daimi əhali artımı;
- antropogen təsir amillərində sürətli keyfiyyət dəyişikliyi;
- dünya əhalisinin miqrasiya nisbətində artması;
- planetdəki enerjinin cəmiyyət istehsalında əhəmiyyətli bir artım.

Qeyd olunan amillər antropogen və antropogen olmayan amillərə bölünə bilər. Antropogen amillərin təsirinə səbəbləri birbaşa və ya dolayısı ilə insan fəaliyyətindən asılıdır. Bu amillər belə qruplara bölünə bilər: birbaşa və dolaylı fəaliyyət.

Birbaşa fəaliyyət faktorları - birbaşa insan fəaliyyəti (hərbi münaqişə, terror aktı, texnogen fəlakət) nəticəsində bəşəriyyətin davamlı inkişafını pozma riskini yaradır.

Dolaylı amillər insan fəaliyyətinin ikincili nəticələri (iqtisadi fəaliyyətin ekoloji nəticələri) nəticəsində yaranır.

Deməli, dinamik tarazlıq təbiətə dəyişkən olan bir vəziyyətdir. Bu vəziyyət sinerji tarazlıq vəziyyətlərini birləşdirir: stasionar (sistemin daim sosial-ekoloji və iqtisadi tarazlıq vəziyyətində olduğunu başa düşməklə) və mobil (sistemin parametrlərindəki daimi dəyişikliklərin anlaşılmasında). Başqa sözlə, sosial-ekoloji-iqtisadi (SEİ) sistemin dinamik tarazlığı, tarazlığa nail olmaq və inkişafı dayandırmaq vəziyyətini tamamilə istisna edən stasionar və hərəkətli bir vəziyyətdir. Yəni sistemin davamlı inkişafı, sosial, ekoloji və iqtisadi proseslər arasında tarazlığa daim nail olmaqdır.

Müasir dövrdə dünya ölkələrinin ekoloji inkişafının təmin olunmasında istifadə olunan mühüm iqtisadi metodlardan biri olan vergilər məhsulun qiymətinin ona sərf olunan xərclərə uyğun olması, zərər vuranlar tərəfindən ekoloji zərərin kompensasiyasına şərait yaratmaq kimi problemləri həll edir.

Dünyanın hər yerində sosial inkişaf və həyat keyfiyyətini yüksəltmək üçün 2015-ci ildə New Yorkda 193 Üzvlü Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Məclisi, 2030-cu ilədək davamlı inkişaf üçün Gündəm qəbul etdi. Bu gündəm insanların və planetin dinc və zəngin bir dünyada inkişaf edə bilməsi üçün bir hərəkətdir.

Dünya liderləri yoxsulluğun aradan qaldırılmasının davamlı inkişaf üçün ən böyük global problem olduğunu qəbul etdilər. Bu proqram 17 davamlı inkişaf hədəfinə və 169 hədəfə bölünür. Bütün bu hədəflər davamlı inkişafın sosial, ekoloji və iqtisadi ölçüləri ilə birləşərək yoxsulluq və aclığın tam ləğvini, keyfiyyətli təhsil və sağlamlıq xidmətlərinin bərpasını, ətraf mühitə dəyər zərərin qarşısının alınmasını və gender bərabərliyinin formalaşmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan BMT-nin Davamlı İnkişaf Məqsədlərində sağlamlıq və rifah, yoxsulluğun və aclığın, təmiz su və kanalizasiyanın, əlverişli və təmiz enerjinin, davamlı şəhər və qəsəbələrin, sülhün, ədalətin və güclü qurumların inkişafına imza atdı. Hesabata görə, Azərbaycanda gündəlik gəliri 3,2 dollardan aşağı olan yoxsul qeydiyyata alınmamışdır. Cəmiyyətin iqtisadi bərabərsizliyini ifadə edən Cini əmsalı burada 38,6-dır və dünyanın ən yaxşı göstəricilərindən biridir. 2015-ci ildə tətbiq olunan Minilliyin İnkişaf Məqsədləri proqramı əsasında Respublikamızda yoxsulluq 49.0%-dən 5.0%-ə azaldılaraq aradan qaldırılmışdır, məktəblərə qeydiyyat 99.8 - 100%-ə çatdırılmışdır, gender bərabərliyinin təşviqi və qadınların səlahiyyətlərinin artırılmasında tərəqqiyə nail olunmuşdur, yeni doğulan körpələr arasında 5 yaşadək uşaq ölümü göstəricisi 28-dən 12.8-ə enmişdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının istifadə etdiyi indeks olan Azərbaycanın insan inkişafı indeksi baxımından 2018-ci ildə 0.754 bal olub, 189 ölkənin dərc olunduğu cədvəldə 87-ci sırada yer tutmuşdur. [5, s. 280]

Cədvəldən göründüyü kimi, BMT-nin İnsan İnkişafı Əmsalına görə qiymətləndirmə hesabına görə Azərbaycan Respublikası dünya ölkələri və yüksək nəticələr əldə etmiş ölkələr sırasında

yüksək göstəriciyə malikdir. Ölkəmizin yüksək nəticə göstərməsinə səbəb müasir təhsil strategiyası ilə bağlıdır. Hesabatda Rusiya Federasiyası 49, Gürcüstan 70, İran 65, Qazaxıstan 50, Türkiyə 59, Ermənistan 81, Türkmənistan 108.

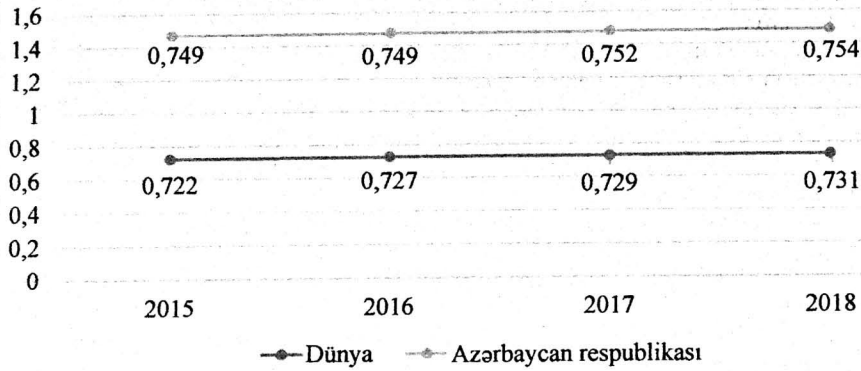

Diagram 1. İnsan İnkişaf əmsali

Bununla yanaşı uşaq və ana ölümü əhəmiyyətli dərəcədə azalmış, yoluxucu xəstəliklərin, o cümlədən, malyariyanın tam qarşısı alınmış, ətraf mühitin mühafizəsi və qorunması üçün global tərəfdaşlığın təmin edilməsində mühüm irəliləyişlər əldə olunmuşdur.

Son dövrlərdə ətraf mühitin mühafizəsi və təhlükəsizliyi sahəsində bir çox tədbirlər görülsə də, həllini tapmayan bir sıra problemlər hələ də qalmaqdadır. Ölkə prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən 28 sentyabr 2006-cı il tarixli Sərəncam ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün Kompleks Tədbirlər Planı” problemlərin həlli istiqamətində atılan mühüm addımlardan biridir.

Qeyd olunan Tədbirlər Planında Bakı, Bibiheybət zonasında, Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanı ətrafında, Abşeron yarımadasında və ölkəmizin digər rayonlarında ekoloji problemlərin həllinə dair tədbirlərin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

2012-ci ildə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyasında əsas hədəflərdən biri seçilən ekologiyanın dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafının həyata keçirilməsinə nail olunmuşdur. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” inkişaf strategiyasında iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və “qeyri-neft sektoru”nun gücləndirilməsi əsas prioritetlər kimi göstərilərsə də investisiyaların çoxu enerji sektorunda və bütövlükdə iqtisadiyyatda neft və qazın hakim mövqeyini qorumağa kömək edir. Beləliklə, külək enerjisi layihələri üçün mövcud investisiya planları əhəmiyyətli olsa da, irimiqyaslı neft və qaz kəşfiyyatı və hasilatı layihələri və neft və qaz boru kəmərləri ilə müqayisədə kiçikdir.

Bu gün Azərbaycan “yaşıl iqtisadiyyat”ın inkişafının vacibliyini başa düşür, son illər bu sahənin inkişafına dəstək verir və ölkənin karbohidrogen ehtiyatlarından asılılığının azaldılmasına çalışır. Bu məqsədlə, hökumət enerji, kənd təsərrüfatı və nəqliyyat da daxil olmaqla bir sıra əsas sektorlarda layihələr hazırlamaq və siyasət aparmaq üçün daxili və beynəlxalq maliyyələşdirmədən istifadə edir. Bu fəaliyyətlər artıq bəzi müsbət nəticələrə nail olmuşdur. Bununla yanaşı, bu iş artıq başlayan bir keçidin təşviq edilməsinə davam etmək üçün ümumi və sektora xüsusi tədbirlər barədə təkliflər təqdim etməyi nəzərdə tutur.

Yaşıl iqtisadiyyat modelinə keçiddə kömək edəcək enerji, kənd təsərrüfatı və nəqliyyat sahələrində xüsusi tədbirlər təklif olunur:

Enerji: Enerji istehsalı və istehlakında səmərəliliyin artırılması tədbirləri; Bərpa oluna bilən enerji potensialından istifadə; enerji istehsalında subsidiya və təşviqədiçi islahatlar; karbohidrogen resurslardan istifadənin azaldılması.

Kənd təsərrüfatı: Sıx təchizat zəncirlərinin təşkili; texnologiyanın inkişafı və tətbiqi üçün aqrobiznes və dövlət qurumları arasında tərəfdaşlığın artırılması; ixtisaslı kadrların yetişdirilməsi; kənd təsərrüfatı məhsullarının idxal və ixracında tənzimləmələr.

Nəqliyyat: İctimai nəqliyyata daha çox üstünlük verilməsi və bu sahəyə daha çox investisiyaların cəlb olunması, aşağı karbon qazı buraxan nəqliyyat texnologiyaları və yanacaqların dövlət satınalmalarının artırılması.

Bu tədbirlərin müvəffəqiyyətli olmasını təmin etmək üçün hökumət aşağıdakı “yaşıl” iqtisadiyyat şərtlərini təmin etməlidir:

- Yeni texnologiyaların tətbiqini təşviq etmək və hökumətin nümunə olması məqsədilə bütün sahələr üzrə dövlət satınalma planlarının hazırlanması. Məsələn, dövlət mülkiyyətində olan nəqliyyat vasitələrinin müasir texnologiya ilə əvəz edilməsi;

- Ətraf mühitə nəzarəti artırmaq və bazarın etibarlılığını təmin etmək üçün bazarda mövcud qeyri-müəyyənliyi aradan qaldırmaq üçün nəzərdə tutulmuş güclü tənzimləyici sistemlər. Məsələn, enerji istehsalında müəyyən bir faizi bərpa olunan mənbələrdən əldə olunmasını və bu müddət ərzində bu nisbətə yüksəldilməsini təmin edən müxtəlif proqramların formalaşdırılması;

- Subsidiya və maliyyə alətinin islahatı, səhv subsidiyaların aradan qaldırılması və səmərəsiz olanları islah etmək. Ətraf mühitin çirkləndirilməsinə qarşı vergilərin qoyulması və karbon qazının atmosfərə buraxılmasını dəstəkləyəcək dövlət və özəl müəssisələrin arasında investisiya qoyulmasında əməkdaşlıqların qurulması.

- Qlobal maliyyələşdirmə. Beynəlxalq maliyyə mənbələrindən yardım alaraq yaşıl iqtisadiyyatı dəstəkləyəcək layihələrin hədəflənməsi.

Bütün bunlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycanda müasir ekoloji siyasət davamlı inkişaf konsepsiyasına əsaslanmaqla və kompleks xarakter daşıyır, ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunmasının dövlət proqramları vasitəsi ilə idarə olunması nəzərdə tutulur, ölkədə “yaşıl iqtisadiyyat”ın inkişaf etdirilməsinə və bu sahədə mövcud dövlət idarəçiliyinin modernləşməsinə istiqamətlənir.

Bəşəriyyətin əsas problemlərindən olan enerji təhlükəsizliyi və ətraf mühitin çirklənməsi, global iqlim dəyişmələri haqqında alimlər tərəfindən elmi araşdırmalar aparılır ki, onlardan da bu gün üçün ən vacib olan alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadədir. Azərbaycan Respublikasının bərpa olunan enerji istehlakı və eyni zamanda atmosfərə buraxılan istixana qazları haqqında aşağıdakı cədvəldə məlumat verilmişdir. (diagram 1) [5].

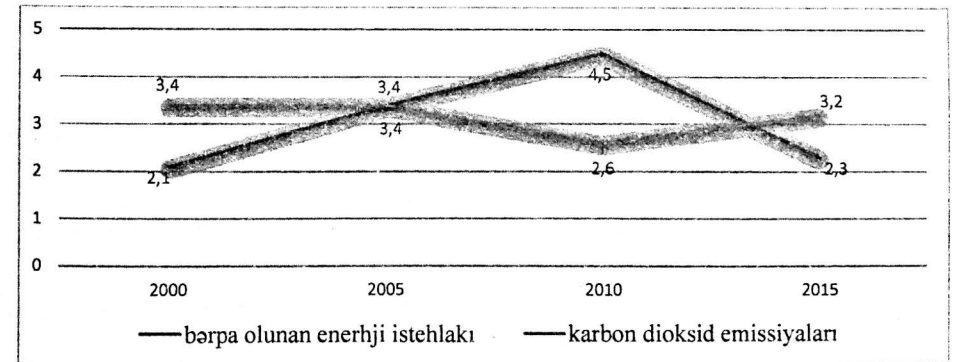

Diagram 1. Bərpa olunan enerji istehlakı və karbon dioksid emissiyaları (adambaşı, ton)

2013-cü ildə ölkəmizdə Alternativ və Bərpa olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyi yaradılması davamlı inkişafın və bərpa olunan təbii resursların istifadəsinin genişləndirilməsinin dövlət siyasəti olmasının ən vacib göstəricisidir.

Bu baxımdan da ekoloji problemlərin həll edilməsi üçün respublikamızda iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişafı ilə bağlı mövcud olan təmiz texnologiyaların tətbiqinə böyük yer verilir. "Yaşıl iqtisadiyyat"a sərmayələrin cəlb olunması üçün ekoloji cəhətdən təmiz alternativ enerji mənbələrindən geniş istifadə etmək, istilik effekti yaradan qazları azaltmaq, sənaye, nəqliyyat, tikinti və digər sahələrdə enerjidan səmərəli istifadə üzrə bir sıra tədbirlər həyata keçirilir.

Nəticə

Davamlı inkişafın sosial və iqtisadi ölçüləri geniş şəkildə müzakirə edilsə də, ətraf mühitin qorunması və ondan səmərəli istifadə sahəsində beynəlxalq konvensiyalar mövcuddur ki, bu konvensiyalar insan potensialının davamlı inkişafı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ətraf mühitin keyfiyyəti, iqtisadi inkişaf və sosial rifah bir-birindən asılıdır və beynəlxalq qurumların, müstəqil ölkələrin, müəssisələrin və cəmiyyətin əsas məqsədi ekoloji cəhətdən davamlı inkişafa nail olmaqdır. Ətraf mühit problemləri müasir iqtisadiyyata güclü təsir göstərir. İnkişafın düzgün istiqamətdə getməsinə təmin etmək üçün uzunmüddətli davamlılıq siyasət, məhsul, istehsal və resurs səmərəliliyində bir problem halına gətirməliyik.

Davamlı inkişafın ölçülməsi perspektivləri həm mövcud metodların təkmilləşdirilməsi, həm də yeni göstəricilərin və onların sistemlərinin inkişafı ilə əlaqələndiriləcəkdir. Mövcud və gələcək nəsillər üçün iqtisadi səmərəliliyin, sosial ədalətin və ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunmasına əsaslanan davamlı inkişaf konsepsiyası baxış, sülh və təhlükəsizlik kimi meyarlarla tamamlana bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Ван де Керк Х., Попович Ч. Индекс устойчивого развития общества // Общество и экономика. 2008. № 9. С. 147–153.
2. Raymond Haddad. “Davamlı İnkişaf Nəzəriyyəsi”, Livan Universitetində Araşdırma Dəstəyi Proqramı, Beyrut, 2006, s. 4.
3. H.E. Daly, *Davamlı inkişafın bəzi əməliyyat prinsiplərinə doğru* . Ekoloji İqtisadiyyat 2: 1990.s 1-6.
4. Лантух, А. А. Научные проблемы обеспечения устойчивого развития сельскохозяйственных предприятий в современных условиях. Молодой ученый. 2016. № 7 (111). с. 878-881.
5. İnsan inkişafının əsasları. Ali məktəb üçün dərslik. Bakı, “Aspoliqraf”, 2016, 280 s.
6. Monitoring of SDG indicators in CIS region 2015-2018: Statistical abstract / Interstate Statistical Committee of the Commonwealth of Independent States – M., 2020 – 136p.
7. www.google.com
8. www.hdr.undp.org

Рена Елхан кызы Мамедова
докторант, ассистент АГНУПУ

Устойчивое развитие и его социальные, экономические и экологические критерии

Резюме

Сегодня мир сталкивается с серьезными проблемами из-за демографического взрыва, бедности, неравенства, загрязнения окружающей среды, политического манипулирования обществом в целях корпоративной выгоды, злоупотребления общественными и природными ресурсами и угрозы токсичных выбросов. Поэтому в последние годы произошел переход к более целостному подходу, основанному на экологии, - видение, которое рассматривает

человечество как часть взаимосвязанной жизненной деятельности. Важно понимать взаимосвязь между человеческими системами и природным миром .

Концепция устойчивого развития стала особенно актуальной в связи с обострением экономических, социальных и экологических проблем социального развития на глобальном уровне. Основная цель этой концепции - защита цивилизации, отказ от управленческих технологий разрушающих окружающую среду, реконструкция экономики и изменение ценностей в общественном сознании. Достижение этой цели основано на динамичном процессе устойчивого развития общественной жизни в целом и ее основных структурных компонентов в частности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, окружающая среда, баланс, экономический рост.

Rena Elxan Mamedova
PhD, ass. ASO and IU

Sustainable development and its social, economic and environmental criteria

Summary

Today, the world is facing serious problems due to the demographic explosion, poverty, inequality, pollution, political manipulation of society for corporate gain, abuse of public and natural resources, and the threat of toxic emissions. Therefore, in recent years there has been a transition to a more holistic approach based on ecology - a vision that sees humanity as part of an interconnected network of life. It is important to understand the relationship between human systems and the natural world.

The concept of sustainable development has become particularly relevant in connection with the escalation of economic, social and environmental problems of social development at the global level. The main purpose of this concept is the protection of civilization, the rejection of management technologies that destroy the environment, the reconstruction of the economy and the change of values in the public consciousness. Achieving this goal is based on a dynamic process of sustainable development of public life in general and its main structural components in particular.

Key words: sustainable development, environment, balance, economic growth.